

## SLOVENSKÝ PREKLAD ŠAFÁRIKOVÝCH SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ

Ivor Ripka – Jana Skladaná



### The Slovak Translation of Šafárik's *Slavic Antiquities*

**Abstract:** The article emphasises the exceptional importance of Šafárik's *Slovanské starožitnosti* [Slavic Antiquities] from 1837 as one of the most remarkable Slavic works of the 19th century. It provides an overview of its first translations (into Russian, German, Polish and other languages) and draws attention to reactions to the *Slavic Antiquities*. The latest translations include the Slovak translation (the first part was published in 1999 and the second in 2009). The language of the *Slavic Antiquities* is extremely complicated. It is a unique and original language, representing a distinctive professional style, a certain construct of grammar, of the Czech language of the period archaised in terms of word formation and vocabulary, recorded using the orthography used then. In addition, it is greatly influenced by the complex Latin and German syntax. The translation into Slovak had to cope with these issues. The article indicates on specific examples individual problems (in the areas of orthography, word formation, vocabulary, word order etc.) which the translators had to deal with.

**Keywords:** Pavol Jozef Šafárik (1795–1861) – *Slavic Antiquities* – Slavic studies – Czech language – Slovak language – translation

Medzi najvýznamnejšie diela z oblasti slavistiky v 19. storočí patria *Slovanské starožitnosti* Pavla Jozefa Šafárika. Toto monumentálne dielo vyšlo roku 1837 v Prahe nákladom Matice českej. Ide o priekopnícke dielo, pretože zásadne rozšírilo a v istom zmysle korigovalo dovtedajšie niekedy tendenčné názory na starobylosť slovanských národov na základe minuciózneho rozboru a novej interpretácie pramenného (najmä listinného) materiálu. Toto dielo malo v čase svojho vzniku však aj kritikov. A to nielen v ohlasoch dovtedy „tón“ v hodnotení Slovanov udávajúcich Nemcov, ale ozvali sa aj slovanskí bádatelia. Slovinec Jernej Kopitar (1780–1844) autorovi vyčítal, že dielo napísal po česky. Aj niektorí ruskí bádatelia neboli spokojní s tým, že Šafárik napísal *Starožitnosti* v (okrajovom) jazyku, v ktorom ich bude málokto vedieť prečítať. Je preto pochopiteľné, že *Slovanské starožitnosti* ako v tých časoch najväčšie dielo o starých dejinách a kultúre Slovanov sa v relatívne krátkom čase začali prekladať. Vedecký svet si totiž uvedomil, že „Slovania dostali do rúk dielo o sebe v takej výpovednej šírke, akú dovtedy nepoznali. Slovanov Šafárik vyhlásil za nedeliteľnú súčasť európskych dejín a kultúry, a to už od počiatkov ich existencie a dejín. Obhájal autochtonnosť tohto „národa“ v priestore Európy, čo malo už význam nielen vedecký, ale aj priam politický, v danej dobe národno-buditeľský“ (Kučera, 2009, s. 473).

Prvý preklad *Slovanských starožitností* do ruštiny začal vychádzať v roku vydania jeho českého originálu. Ruský slavista Osip Maximovič Boďanskij (1808–1877) ho začal pripravovať už r. 1836, podľa prvej verzie *Starožitností*, ktorú mu doručil vydavateľ prekladu, so Šafárikom korešpondujúci ruský historik Michail Petrovič Pogodin (1800–1875). O. Boďanskij v úvode zdôraznil, že *Slovanské starožitnosti* (v preklade *Slavianskije drevnosti*) boli do ruštiny preložené skôr než do akéhokoľvek iného jazyka, a

to najmä nemeckého, a oznámil, že každé tri mesiace bude vychádzať jedna kniha prekladu *Starožitností* v rozsahu najmenej 20 autorských hárkov. R. 1837 sa M. Pogodinovi podarilo vydať prvé dve časti prvého dielu; r. 1838 vyšla tretia časť. V r. 1847–1848 potom vyšlo znova upravené prvé vydanie a prvýkrát aj tri knihy druhého „okresu“ *Starožitností*. V roku 1842 vyšli *Słowiańskie starożytności* v Poznani; preložil ich Hieronym Napoleon Bońkowski. Roku 2003 vyšla (opäť v Poznani) reedícia tohto vydania. V r. 1843–1844 vyšiel v Lipsku v dvoch dieloch nemecký preklad diela (*Slawische Alterthümer*; preložil Mosig von Achrenfeld, vydal Heinrich Wuttke). Podľa O. Boďanského bol tento preklad poplatný germánskemu patriotizmu, a preto z neho vynechali všetky Šafárikove nepriaznivé názory o Germánoch a samovoľne urobili mnohé zmeny. Na preklad aspoň časti *Slovanských starožitností* do slovenčiny sa čakalo až do r. 1961. Vtedy vyšla kniha s titulom *Literatúra, jazyk, spoločnosť*, prezentujúca výber z prác P. J. Šafárika. Zostavovateľ K. Rosenbaum do nej zaradil aj ukážku zo *Starožitností* pod názvom *Starobylosť Slovanov v Európe*.

V rokoch 1862 a 1863 vyšlo (v dvoch zväzkoch) 2. vydanie *Slovanských starožitností*. Edične ho pripravil Šafárikov zať, historik Josef Jireček. Do tohto vydania pripojil viaceré prídavky z rukopisnej pozostalosti P. J. Šafárika. Spoločný register pre obidva zväzky zostavil Šafárikov syn Vojtech. Všetky relevantné údaje o publikovaných prácach P. J. Šafárika a celú paletu rozličných štúdií, predstavujúcich rozsiahle výskumy jeho diela, prezentuje *Personálna bibliografia Pavla Jozefa Šafárika*, ktorá vyšla (v dvoch dieloch) ako (dodatočne označený) 8. zväzok *Spisov Pavla Jozefa Šafárika* (2004).

Vedecká rada košickej univerzity, nesúcej meno tohto veľkého Slováka, prijala už r. 1991 návrh na vydanie sedemzväzkových *Spisov Pavla Jozefa Šafárika*. Hlavné knižné

práce boli (chronologicky) zaradené na začiatok tejto edície: začínali ju *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (1992). Druhý zväzok *Spisov Pavla Jozefa Šafárika*, ktorý pre košickú univerzitu vydalo r. 1999 Vydavateľstvo Oriens, zahŕňa kapitoly – v autorovom členení diela články – tzv. I. okresu (časti) *Slovanských starožitností*. Prvý slovenský preklad tohto diela približuje obdobie od Herodota až do pádu hunskej a rímskej vlády (t. j. od r. 456 pred Kr. až do r. 469–476 po Kr.). Vychádzal z prvého (pôvodného) vydania tzv. dejepisného oddielu *Slovanských starožitností*, ktoré r. 1837 v Prahe vytlačil Jan Spurný. (Dnes je tento preklad už aj súčasťou *Zlatého fondu* denníka Sme, digitalizovanej zbierky diel klasikov slovenskej literatúry.) Po desiatich rokoch sa Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach rozhodla zavŕšiť vydanie tohto diela a poskytla prekladateľom príležitosť vrátiť sa k tomuto zložitému a mimoriadne náročnému originálu. Široká slovenská – a vari aj slovanská – kultúrna verejnosť i odborná societa dostala tak do rúk preklad II. okresu tohto vydania Šafárikových *Slovanských starožitností*, zahŕňajúci obdobie od pádu Hunov a Rimanov až do prevahy kresťanstva u Slovanov (od r. 476 až do r. 988 po Kristu). Tento 3. zväzok *Spisov* obsahuje aj všetky pôvodné Šafárikove prílohy, t. j. 26 originálov „svedectiev o starých Slovanoch“ (napísaných Herodotom, Plíniom, Tacitom, Ptolemaiom, Zemepiscom Bavorským, Konštantínom Porfyrogenetom, Diithmarom, Adamom Brémskym, Nestorom, Helmoldom a i.). Redaktor zväzku Imrich Gofus pripravil aj menný register.

Už v edičnej poznámke k vydaniu 2. zväzku *Spisov* (Rípka – Skladaná, 1999, s. 383) sme konštatovali, že *Slovanské starožitnosti* P. J. Šafárika z r. 1837 sú vlastne akýmsi encyklopedickým kompendiom viacerých spoločenskovedných disciplín: prezentujú vtedajšie poznatky z archeológie, histórie, geografie, komparatívnej slovanskej i neslovanskej filológie a etymológie, etnológie a sčasti aj z iných disciplín. Autor založil osnovu diela na interpretácii správ anticých, byzantských, germánskych i orientálnych historikov o tých starovekých národoch, ktoré stotožnil so Slovanmi (porov. Česká slavistika, 1995, s. 172). P. J. Šafárik v *Slovanských starožitnostiach* prezentoval množstvo dnes už nepoužívaných a neznámych historických i geografických údajov (vlastných mien), ktorých správne pretlmočenie vyžadovalo náležitú prípravu.

Netreba zaiste naširoko dokazovať, že preklad takéhoto diela je mimoriadne náročná úloha; na Slovensku sa ju v priebehu 170 rokov nepodujal splniť nikto. Pavol Jozef Šafárik sprostredkúva svoje i cudzie výskumy či originálne interpretácie rozsiahleho pramenného materiálu často výnimočným a originálnym jazykom, svojráznym odborným štýlom. Nazdávame sa, že obdoba či aspoň paralela tohto jazyka by sa v slovenských alebo v českých textoch z prvej polovice 19. stor. hľadala ťažko. Je to svojrázny jazyk, predstavujúci istý konštrukt gramaticky, slovotvorne a lexikálne archaizovanej češtiny z príslušného obdobia, zaznamenávaný dobovým pravopisom, neraz komplikujúcim — najmä v prípadoch používania grafémy *w* vo vlastných menách — rekonštrukciu náležitej podoby starého dokladu. Jazyk P. J. Šafárika je navyše značne ovplyvnený zložitou latinskou a nemeckou syntaxou (obidva tieto jazyky perfektne ovládal), jednotlivé vety sú nezvyčajne dlhé (zlože-

né súvetia sú plné rozličných vsuviek, ktoré okrem iného zatemňujú význam základného slovesa, umiestneného na konci neraz až polstránkového súvetia), a preto sú niekedy neprieťažné a nejasné aj sémanticky. Základným zámerom i ambíciou prekladateľov i redakcie bolo teda v prvom rade priblížiť a sprístupniť tento archaický a miestami naozaj ťažko zrozumiteľný jazyk súčasnému bádateľovi a čitateľovi, pričom sa prekladatelia usilovali zachovať určitú dobovú patinu.

Na základe prekladateľských skúseností získaných pri práci so *Starožitnosťami* možno uviesť viaceré ukážky zo slovnej zásoby. Šafárikova svojrázna lexika, plná originálnych (slovotvorných) novotvarov, nesie aj preukazné stopy a vplyvy starej češtiny aj iných slovanských jazykov. Medzi najfrekvencovanejšie lexémy, používané v *Slovanských starožitnostiach* patria napr. slová (alebo spojenia) *báječný* = bájný, *bydlitel* = obyvateľ, *čeliti* = smerovať, *dokládati se* = dovolávať sa (svedectva), *doličovati* = dokazovať, *domakati se* = dopátrať sa, *dospělý* = aj zrelý (zrelé ovocie), *dovozovati* = dokazovať, *drahný* = značný; pekný, dobrý, *holdovník* = poddaný, *chrliti se* – valiť sa (napr. o vojsku), *karle, karlik* = trpaslík, *komonstvo* = zástup jazdcov; jazdecká družina, *krutislovství* = prekrúcanie slov, *kupectvo* = aj tovar, *lesina* = les, *literně* = doslovne, *man* = poddaný, *mezovati* = hraničiť, *motlach* = vymyslenina, *náběh* = vpád (vojska), *náplyv* = vplyv, *nasledovati* (z něčeho) = vyplývať, *návah* = svah, *nával* = nájazd (Uhrov), *naznatek* = poznatok, *nematný* = zjavný; veľký; aj spoľahlivý, *nepravý* = aj nezákonný, *neúchylný* = neodvratný; neodmysliteľný, *obraný* = skúmaný, *obvyšný* = vyvýšený, *odlika* = rozdiel; odlišnosť, *okres* = aj odbor, *onino* = oni; tamti, *opáčně* = otázne, *oplata* = odmena, *oteční (o. forma)* = otcovská, *pacholetství* = detstvo, *pěchota* = aj chôdza, *plnoměrný* = úplný, *poběhlec* = odpadlík, odrodilec, *podešlý (p. věk)* = pokročilý, *područník* = poddaný, *pohrda* = pohrdanie, *polední* = južný, *posestrice* = priateľka (zvolená za sestru; blízka rodom), *poslužný* = užitočný, *posobník* = nasledovník; prívrženec, *prvožilec* = pôvodný obyvateľ, *příčina* = dodatok, *přísedící* = susediaci, *rabuš* = rováš, *rozhaluzený* = rozvetvený, *rozvodnění* = rozšírenie, *sada* = veta, *sněžka* = ľadovec, *stávati* = trvať, existovať, *strana* = krajina, *synovkyně* = sesternica, *ústav* = predpis, ustanovenie, *utouliti se* = utieknuť sa, *uvázati se (v úřad)* = ujať sa ho, *vlastenec* = aj krajan, *výnimka* = aj podmienka, *výsadek (v. země)* = výbežok, *vyšetřiti* = vyskúmať; zistiť, *vyvaditi* = vymaniť, oslobodiť, *vyzvukování* = vyslovovanie, *zápisčík* = pisár, zapisovateľ, *zbava* = oslobodenie; sloboda, *zemek* = obyvateľ (nejakého územia), *zpytatel* = skúmateľ, bádateľ, *zvetšení* = zostarnutie (od *vetchý* = starý) a mnohé iné (porov. Rípka, 2011, s. 19).

Pri výbere vhodných lexém (resp. ich príslušných ekvivalentov) sa uplatňovali viaceré hľadiská: Kvôli zachovaniu istého dobového koloritu v texte ostali viaceré dnes už zastarané a nepoužívané lexikálne archaizmy, napr. *jazykospytec* (*jazykovedec*), *spolčenec* (*spojenec*), *spytatel* (*skúmateľ, bádateľ*), *svetohromca* (*svetovládca*), takisto slová, ktoré dnes už pôsobia príznakovo, napr. *pojednávat*, *púhy*, *zámysel*, *vypudit*, *učiniť*, no ich význam je známy. Na druhej strane sa niektoré archaické výrazy nahradili súčasnými, spisovnými, napr. slová *výspa* → *ostrov*, *moreplav* → *prie-*

*plav, šlak, sled* → *stopa, šlakovať* → *stopovať, začiatočný* → *náslovný*. Osobitnú skupinu predstavujú slová, ktoré by –príslušne hláskovo adaptované a upravené, ba niekedy aj bez úprav – patrili aj do súčasnej slovenskej slovnej zásoby, ale v príslušnom dobovom kontexte mali iný význam, resp. iný významový odtienok, a preto ich bolo treba prekladať, napr. *místní* // *miestny* → *podrobný*, *půlnoc* // *polnoc* → *sever*, *poledne* // *poludnie* → *juh*, *pásmo* → *pás*, *prostranný* // *priestranný* → *obširny*, *svévolný* // *svojvolný* → *nezbedný* a pod.

Pri preklade náročne formulovaného a štylizovaného textu *Slovanských starožitností* sa, pochopiteľne, vyskytli viaceré problémy na všetkých jazykových rovinách, nielen na lexikálnej. Nie je možné ani žiaduce v príspevku pripomínať a komentovať všetky prípady, ktoré ponúkali aj alternatívne riešenia. Náš prekladateľský prístup k tlmočeniu textových špecifik a šafárikovských originalít a svojrâzností sme sa vždy usilovali – v tvorivej spolupráci s redaktorom zväzku – koordinovať a zjednocovať, no isté drobné difereencie v texte celkom prirodzene a logicky ostali. Uvedieme ešte niekoľko ďalších tézovitých výkladov nášho chápania čo najadekvátnejšieho pretlmočenia Šafárikových výrazov i konkrétnych ilustračných príkladov.

V oblasti tvorenia slov sa v preklade *Slovanských starožitností* uvádzajú súčasné podoby niektorých slov, ktoré sú adekvátnejšie než pravopisne či hláskoslovne upravené podoby pôvodných lexém, napr. *pobrežie* namiesto (←) *zábřežie*, *uložit* (*daň*) ← *naložit* (*daň*), *vit'az* ← *vit'azitel*, *vytrvat* ← *dotrvat*, *zasadnutie* ← *dosadnutie*, *znalec* ← *znatel* i niektoré ďalšie.

Možno pripomenúť aj otázky súvisiace s tvorením skupinových antroponým či etnoným. V *Starožitnostiach* je ich mimoriadne veľa. Ich podobu sme sa usilovali upraviť, zjednotiť a v istom zmysle systematizovať (štandardizovať): výsledky tohto úsilia sumarizujeme v *Prehľade národov a vetiev slovanských*, tvoriacich XI. článok *Starožitností*; (p. *Spisy* 3, 2009, s. 391 an.). Etnonymá západoslovanských (najmä polabsko-pobaltských) kmeňov majú sufix *-ici* (Šafárik hovorí o tzv. otcovskej forme, ktorá sa pripája priamo ku kmeňu, ako napr. k adjektívnomu kmeňu \**lutъ* (vo význame „silný, mohutný; divý; neústupčivý, smelý“), t. j. etnonymum (vyskytujúce sa v dokladoch iba v pluráli) má podobu *Lutici* (podobne *Bodrici*, *Dolenci*, *Polabci* a pod.; možno pripomenúť, že tieto plurálové podoby nie sú výsledkom praslovanských palatalizácií, v nepriamych pádoch *-c-* ostáva). Východoslovanské kmene naopak prichodia v podobe na *-iči* (*Dregoviči*, *Kriviči*, *Radomiči*, *Viatiči* atď.). P. J. Šafárik konštatuje (*Spisy* 3, 2009, s. 77), že v týchto etnonymách „funguje“ ruská „odvodzovacia slabika“ *-ič* (v staroslovenčine je *-išt*, v srbčine *-ić*, v češtine a poľštine *-ic*), ktorá ako „zdrobnená forma koreňného slova označuje rodovosť čiže pôvod od otca rodiny, podobne ako grécke *-ides* (*-ιδης*).

Slovosled, ktorý používal Pavol Jozef Šafárik vo svojich dielach (teda nielen v *Starožitnostiach*) je v podstate väčšinou inverzný, čo v istých kontextoch sťažuje správne pochopenie náročného výkladu, a to najmä vtedy, ak je vo veľmi dlhom zložení súvetí, obsahujúcom rozličné vsuvky, v ktorom „určujúce“ sloveso býva až na jeho konci. V týchto prípadoch sa niekedy slovosled upravoval. Prav-

da, v snahe zachovať určitý archaický ráz pôvodného textu dost často ostal originálny slovosled bez zmeny. Takisto sa zachovávalo frekventované používanie pasívnych tvarov, prídavných a prechodníkov, čo bolo typické pre jazyk v staršom období jeho vývinu, ako v češtine, tak aj v slovenčine.

V *Slovanských starožitnostiach* sú mimoriadne bohaté zastúpené vlastné podstatné mená (napr. rodné mená, priezviská, zemepisné názvy). Viaceré z týchto proprií (najmä zemepisných názvov) sú v podobe, ktorú uvádza P. J. Šafárik, dnes už absolútne neznáme (navyše niektoré objekty už nejestvujú, zanikli), a už len ich jednoduchá lokalizácia je náročná a dlhodobá; hľadanie optimálneho či adekvátneho ekvivalentu je zložité. Pri týchto výrazoch sa vyskytuje najviac nejednotností, týkajúcich sa predovšetkým pravopisu, hláskoslovnia, morfológie, slovtvorby, v niektorých prípadoch aj lexiky. Usilovali sme sa zosúladiť túto rozmanitosť a nejednotnosť, no v mnohých prípadoch to nebolo možné, takže v preklade možno nájsť dve alebo viaceré podoby, pričom použitie konkrétnej podoby determinoval niekedy aj kontext. Podotýkame, že táto nejednotnosť sa týka jednak antických (gréckych i rímskych), jednak aj slovanských a ostatných vlastných mien.

Je pochopiteľné, že úpravy podôb zápisov vlastných mien sa týkajú iba Šafárikovho autorského textu; citované doklady ostávajú v tej podobe, v akej ju zapisujú „pramení“ (antickí autori. Už v *Spisoch* 2 (1999, s. 320 an.) Šafárik v IV. kapitole (článku) nazvanej *Zemepisný prehľad pravlasti Slovanov* uvádza názvy hôr, riek, jazier, miest a „hmotných starín“ v zemi Praslovanov. Jeho „dešifrácia“ starých názvov je mimoriadne zaujímavá a inštruktívna; pri výkladoch sa pokúša aj o etymológiu. Terajšia *Volga* je napr. u Ptolemaia *Rha* (Ῥα), u Herodota je *Tanais* (Τανναίς) dnešný *Don*, *Borysthenes* (Βορυσθενής) súčasný *Dneper* a pod. Časté sú aj rozdiely, vyplývajúce z rozdielnych (presne citovaných) gréckych al. latinských prameňov, resp. autorských zápisov. Dnešný *Ural* Gréci (napr. Hippokrates, Aristoteles) zapisovali ako *Rhipaei* (*p*), starší latinskí autori takisto (ako *Ripaei montes*), no Plínius a jeho nasledovníci (napr. Ammianus) už ako *Montes Riphaei*. V preklade sa ani tieto podoby nijako nezjednocovali, hoci jediná v encyklopedickej literatúre nájdená „stopa“ tohto historického názvu Uralu, totiž stratigrafický termín *rifej* (al. *riphéen*), ktorým sa od r. 1952 označuje istá geologická vrstva, preferuje či vychádza z novších latinských zápisov. Tieto podoby zaiste nemožno „modernizovať“. Namiesto cudzieho názvu *Haem*, ktorý sa vyskytuje v celom diele, sa v preklade používa názov *Balkán*, hoci nejde vždy o Balkán v dnešnom význame, teda polostrov, ale označuje sa ním aj pohorie. Výraz *Balkán* používa Šafárik zriedkavo.

Ak to bolo (jazykovedne i logicky) možné, uviedli sme známejšiu podobu, napr. namiesto starého slovinského názvu *Voglej*, ktorý používal Šafárik, sme uviedli názov *Aquileia*. V niektorých prípadoch výber (a použitie) zvoleného prekladového ekvivalentu určuje aj už spomínaný kontext (napr. vo výkladoch o polabských či pobaltských Slovanoch neslovanské podoby typu *Meissen* trocha „rušia“); podobné problémy sa riešili jednotlivo a diferencovane. Treba priznať, že najnovšiemu vydaniu *Slovanských starožitností* chýbajú poznámky či vysvetlivky v texte použitých menej známych proprií. Tam by patrili napr. výklady o tom, že

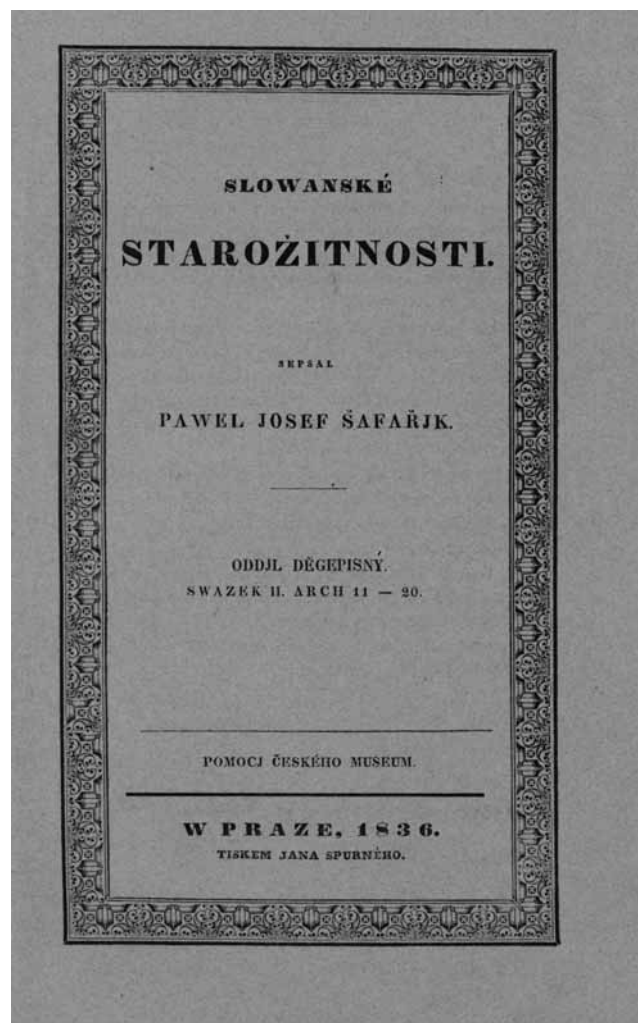


Šafárikov *Maeot* je *Azov*, *georgiánsky* je *gruzínsky*; *Euxinské more* je *Čierne more*; *Chvaliské more* je *Kaspické more* a pod. Diferencovane bolo treba riešiť aj otázku používania či využívania exoným (slovenských vžitých názvov cudzích objektov) a endoným (pôvodných podôb cudzích objektov). Uvádzame napr. podoby *Mohuč* (nie Mainz), *Rezno* (Regensburg), *Norimberg* (Nürnberg), *Mety* a príd. meno *metský* (franc. Metz) a pod., ale naopak vždy iba *Salzburg*, *salzburský*, a nie exonymum *Sol'nohrad*. Šafárikovu podobu *Štyrsko* sme najprv zmenili na *Štajersko* (dnes oficiálny názov rakúskej spolkovej krajiny), no neskôr, majúc na zreteli výklad P. J. Šafárika o tom, že motivujúcim slovom je názov rieky *Štyra* (pričom základ *Štyr* – dokladá aj z Ruska), sme sa rozhodli pre podobu *Štyrsko*, *štyrský*. Dlhú sme uvažovali o dvojici názvov *Meissen* (táto podoba je napr. v I. zväzku *Spisov*) a *Míšeň* (IV. zväzok *Spisov*). Akceptujeme názor (etymológiu), že evidentne slovanský základ *mъzěti* má význam „vlhnúť, tlieť; ubúdať“ a pomenúvalo sa ním „miesto pri ubúdajúcej vode.“ Rozhodli sme sa preto nezvyčajne – a pravdaže aj diskusne – uvádzať podobu *Mišno* (a toto neutrum skloňovať ako *Lešno*, *Rezno* a pod.) a prídatné meno *mišniansky*.

Pokiaľ ide o pravopis proprií, sledovali sme aj súčasnú encyklopedickú literatúru (napr. *Malú slovenskú encyklopédiu* – *Belianu* z r. 1993; doteraz vydané zväzky veľkej *Encyklopédie Beliany*), takisto podoby vlastných mien uvádzané v prekladoch *Dejín slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* i *Slovanského národopisu* (*Spisy PJS* 1 a 4), a usilovali sme sa upravovať podoby proprií v súlade s týmito dielami. Zmenili sme teda napr. podoby *Bithýnia* na *Bitýnia*, *Gallia* na *Galia*, *Illýria* na *Ilýria*, *Moesia* na *Mézia*, *Pannonia* na *Panónia*, *Rén* na *Rýn*, *Selun* na *Solún*; *Alauni* na *Alani*, *Ghoti*, *Goti* na *Góti*, *Varjahovia* na *Varjagovia*, *Aeschylus* na *Aischylos*; *Odhin* na *Odin*, *Ptolemaeus* na *Ptolemaios*; *Plinius* na *Plínius* a pod. Pri starších podobách niektorých výrazov poslužil aj *Slovník slovenského jazyka* (6 zväzkov z r. 1959–1968). Ponechali sme napr. podoby *Baltické more*, *Adriatické more* (dnes *Baltské*, *Jadranské*), *Nemce*, *Uhry*, *Aziat*, *aziatsky* a pod. Príponu *-ický* sme však v ostatných prípadoch nahrádzali príponou *-ský*. Napr. zmenili sme *rigaický* na *rižský*; *venedický* na *venedský*; *ghotický* na *gótsky* a pod. V niektorých prípadoch sme ponechali dve alebo viaceré podoby. Týka sa to predovšetkým koncoviek *-i* a *-ovia* v nom. pl. mask., napr. *Čudi* – *Čudovia*, *Venedi*/ *Vindi* – *Venedovia*/ *Vindovia*, pričom pri *Keltoch* (Šafárik používa podobu *Celti*) sme nechali zaužívanjšie *Kelti*, a nie *Keltovia*.

Vecné zásahy do textov P. J. Šafárika v *Slovanských starožitnostiach* boli minimálne. Upravovali sme len evidentné (možno aj technické) chyby v niektorých letopočtoch, prípadne chybné číslovanie jednotlivých častí (napr. opakovanie jedného čísla v podkapitolách). V prílohách sme uviedli cisára Konštantína Porfyrogeneta ako VII. (Šafárik mal VI.), upravili sme storočie, v ktorom pôsobil Vibius Sequester i Mojžiš Chorenský.

Všetci slovanskí i neslovanskí bádatelia, ktorí v minulosti skúmali a v súčasnosti študujú najstaršie dejiny Slovanov a ich kultúry, sa zhodujú v tom, že vedecké dielo Pavla Jozefa Šafárika vo svojej komplexnej integrite prekračuje čas svojho vzniku: v nijakom prípade to nie je mŕtvy



*Slovanské starožitnosti*

dokument doby, ktorému už možno či treba pri okrúhlych výročiach jeho autora iba pasívne prejavovať obdiv. K inšpiratívne, inštruktívne a materiálno nesuplovateľnému dielu autora sa ako k zdroju poznania budú obracať stále nové generácie slavistov. Monumentálne *Slovanské starožitnosti* zostávajú v dejinách slavistiky stále *origo et fons*. Ich nesuplovateľný a nezastupiteľný materiálový prínos, z neho vychodiacie invenčné a inštruktívne analýzy, metodicky podnetné úvahy i zreteľne formulované závery, naplňajúce ducha slovanskej kultúrno-historickej identity, sú aj na začiatku 21. storočia zdrojom inšpirujúceho poznania. Návraty k štúdiu Šafárikových *Slovanských starožitností* v súčasnej slovenčine navyše nesporne pomôžu zachovať dôležitú a potrebnú poznávaciu kontinuitu.

#### Zoznam použitej literatúry

*Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století* (1995) 1. sv. (Kudělka, Milan – Šimeček, Zdeněk – Večerka, Radoslav). Praha: Historický ústav AV ČR, 1995. 396 s.

KUČERA 2009: KUČERA, Matúš. Doslov. In *Spisy Pavla Jozefa Šafárika*. 3. *Slovanské starožitnosti* 2. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 469–480.

*Literatúra, jazyk, spoločnosť* (Pavol Jozef Šafárik). Ed. K.

Rosenbaum. Bratislava. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1961. 280 s.

RIPKA – SKLADANÁ 2002: RIPKA, Ivor – SKLADANÁ, Jana. O prepise proprií pri preklade Šafárikových Slovanských starožitností. In *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Vedecký seminár (Bratislava 19. 20. október 2000). Ed. E. Králik. 1. vyd. Bratislava: Veda 2002, s. 77–79.

RIPKA – SKLADANÁ 1999: RIPKA, Ivor – SKLADANÁ, Jana. Edičná poznámka. In *Spisy Pavla Jozefa Šafárika 2.* (Slovanské starožitnosti 1). Košice: Oriens, 1999, s. 383–385.

RIPKA – SKLADANÁ 2009: RIPKA, Ivor – SKLADANÁ, Jana: Edičná poznámka. In *Spisy Pavla Jozefa Šafárika 2.* (Slovanské starožitnosti 2). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 481–484.

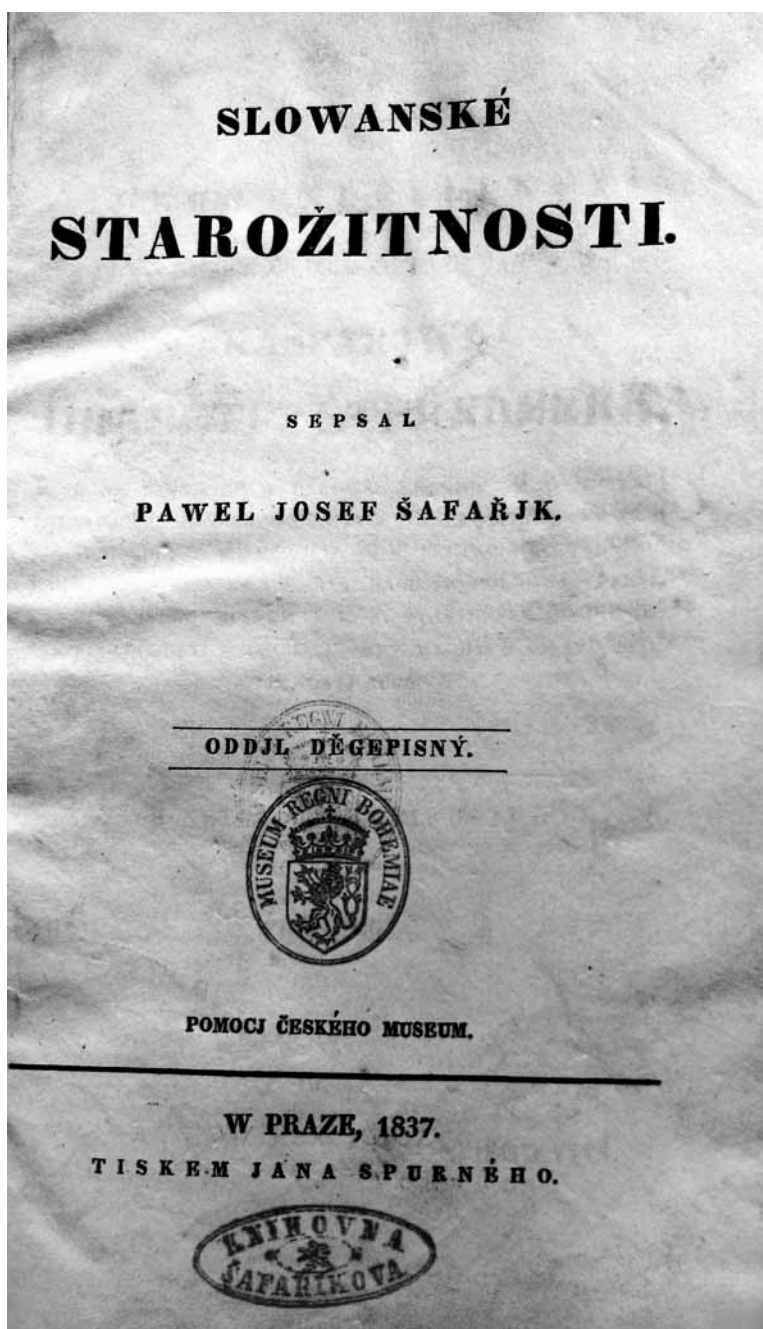
RIPKA 201: RIPKA, Ivor. Slovanské starožitnosti Pavla

Jozefa Šafárika v slovenčine (Reflexie o diele, jazyku originálu a prekladu). *Slavica Slovaca* 2011, roč. 40, č. 1, s. 10–23.

*Spisy Pavla Jozefa Šafárika*. 2. Slovanské starožitnosti 1. Košice: Oriens, 1999. 388 s. (Z českej pôvodiny preložili Ivor Ripka a Jana Skladaná.)

*Spisy Pavla Jozefa Šafárika*. 3. Slovanské starožitnosti 2. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2009. 512 s. (Z českej pôvodiny preložili Ivor Ripka a Jana Skladaná.)

*Spisy Pavla Jozefa Šafárika*. 8. Personálna bibliografia Pavla Jozefa Šafárika. 1. a 2. diel. Martin: Slovenská národná knižnica, 2004. 1360 s.



Exemplár Slovanských starožitností z knihovny Pavla Josefa Šafaříka (Knihovna NM, sign. 74E30)